
EL-Mütenebbi ve Nef'i'nin övgü şiirlerinde kafiyeler sisteminin karşılaştırmalı bir incelemesi
(Analitik istatistiksel çalışma)
A comparative study of the system of rhymes in the praise poems of al-Mutnabbi and Naf'i
(Analytical statistical study)

د.سامية محمد جلال (*)

ملخص :

يتناول هذا البحث دراسة تحليلية إحصائية مقارنة بين شخصيتين من فحول شعراء المدح في الأدب العربي والتركي، جمعت بينهما الكثير من الملامح المشتركة، فعلى الرغم من أن كلا الشعارين (وهما الشاعر العربي المتنبي والشاعر التركي نفعي) ينتميان إلى بيئة وزمان مختلفين، إلا أنهما يميلان روحًا واحدًا، فقد عاش كلاهما حياة تكاد تتشابه في كثير من مفرداتها مع الآخر، وأظهر هذا التشابه فيما بينهما الكثير من القواسم المشتركة سواءً في مسيرة حياتهما أو في شخصيتهما الأدبية، والتي اشتهرت بنظم المدح والهجاء للحكام والوزراء والأمراء في عصرهما، ومن ثم، اندفع هذا البحث نحو دراسة نظم القوافي في أشعار المدح عند الشعارين، بهدف الكشف عن السمات التي تميز بها كلا الشعارين، وكيفية توظيفهما لها دلاليًا، وتبيين أوجه التشابه والاختلاف فيما بينهما. اعتمد البحث على المنهج الوصفي . التحليلي . الإحصائي، وبعد معالجة مفهوم القافية وأنواعها وحروفها في أشعار المدح عند الشعارين، استنتج البحث من خلال إحصاء حروف القوافي المستخدمة في أشعارهما، الكثير من نقاط الالتقاء بينهما على مستوى الردف والروي، وكذلك على مستوى الإيقاع الداخلي المشتمل

* - الأستاذ المساعد للغة التركية وآدابها - قسم اللغات الشرقية - كلية الآداب - جامعة القاهرة.

على التكرار والتناسق الصوتي بينهما، كما أبرز البحث مدى ما تتمتع به نظم القوافي في أشعارهما، من توافق فيما بين الصوت وتفاعله مع الدلالة.

الكلمات الدالة: المتنبي، نفعي، المدح، القوافي، الصوت، الدلالة.

ÖZET:

EL-Mütenebbi ve Nef'i, Arap ve Türk edebiyatlarının en belirgin kişiliklerindedir. Bu iki şair, başka bir çevre ve ayrı bir zamanda yaşamalarına rağmen birbirlerinin ruh ikizi olduklarını söyleyebiliriz. Onların hayat tarzları ve yaşadıkları o kadar benzer ki ikisi de aynı tarz şiirler yazmışlardır. İki şairin edebi kişiliği oldukça benzerdir; ikisi de şiir konularının arasından övgü ve yergi kasidelerini tercih etmiş, içinde buldukları dönemin hükümdar, şehzade ve vezirlerine yazdıkları methiyelerle tanınmıştır. Ayrıca bu methiyeler onları buldukları dönemde öne çıkarmıştır. Öyle ki bugün bile methiye denince akla gelen isimler arasındadırlar. Bu şairler hakkında Arapçada⁽¹⁾ ve Türkçede⁽²⁾ sayıca fazla çalışmalar yapıldıysa da hiçbir çalışma onları birlikte incelememiştir. Bu nedenle bu çalışmada iki şairin methiyelerinde kafiyenin çözümlenmesiyle iki şairin benzer yönleri incelenmiştir. Ve Nef'i'nin EL-Mütenebbi'yi örnek aldığını ve şiirlerindeki etkisini kanıtlamaya çalışılmıştır. EL-Mütenebbi ve Nef'i'nin şiirleri incelenince özellikle onların anlam kadar sese de çok önem veren şairlerinden oldukları görülmektedir. Şiirlerinde ses özelliklerinin anlamın oluşmasına etkisi vardır. Bu çalışmada bu iki şairin övgü şiirlerinde kullandıkları kafiyenin fonetik ve semantik özelliklerini ele aldık. Fonetik ve semantik birimleri arasında belirgin bir uyum bulmaya çalıştık. Bir de bu çalışmada, dilin unsurlarından olan ses ve anlam arasındaki ilişkinin ne kadar güç olduğunu bilmeye çalıştık.

Anahtar kelimeler:El-Mütenebbi, Nef'i, övgü, methiye, fonetik, semantik.

ABSTRACT:

El-Mutanabbi and Nefi are considered as two of the most famous poets in the Arab and Turkish literatures. Although the two poets lived in different society and different period of time, but we can say that they are twin spiritual. There is similarity in the lives and expertise of the two poets which is clear in their poetry themes. Also, there is similarity in their literary character. They are particularized by their praise and satire poems. They are famous for praising kings, princes and ministers. These praise poems let them more superior than the other poets in their times, so when we talk about praise, their names come to our minds. Although there are many studies

about the two poets in Arabic language and Turkish language, but these studies did not include the both poets together. This study monitors the aspects of similarity of the two poets through analysis of their praise poems. We tried to prove that Nefi's is affected by Al-Mutanabbi and considered him as a model in his poetry. When we analysis Al-Mutanabbi and Nefi's poetry we find that they took care of sound as meaning. There is a clear effect of sound on the meaning in their poetry. We studied phonetic and semantic features in the two poets' praise poems. We tried to find a clear harmony between sound and semantic units.

Keywords: El-Mutanabbi, Nefi, praise, phonetic, semantic.

El- Mütenebbi'nin hayatı ve edebi kişiliği

Ebu't-Tayyib EL-Mütenebbi, Hicri IV./M. X. yüzyılda yaşayan en önemli Arap şairlerinden biridir. Asıl adı, Ahmed bin El-Hüseyn bin El-Hasan bin Abdüs'samad El-Cü'fidir. 303/905 yılında Kufe'nin Kinde Mahallesinde doğmuştur. Babasının Kûfe'de sakalık yaptığı söylenen şair, Edebiyata düşkünlüğü çocukluğundan itibaren ortaya çıkmıştır. 318/930 yılında Suriye'ye giden Ebu't-Tayyib, küçük ücretler karşılığında yazdığı methiyelerin takdir edilmemesine öfkelenerek ücret karşılığında methiye yazmaktan vaz geçmiştir. Bu olaydan sonar Ebu't-Tayyib'in hayatı farklı bir yola girmiş ve el-Mutenebbî lakabını almıştır. Ebu't-Tayyib, H. 337 yılında Halep Emiri Seyfuddevle „Alî bin Hamdân“ın yanına giderek, onun yanında saygı görmüş. O, asıl şöhretine bu Emir'in devrinde ulaşmıştır. Kûfe'ye gitmek üzere Şiraz'dan ayrılan el- Mutenebbî, yolda, daha önce hicv ettiği Fâtik b. Ebî'l-Cehl el-Esedî ve bir grup adamıyla karşılaşmış savaştıktan sonra, oğlu Muhassad ve kölesi Muflih ile birlikte H. 354 yılında Bağdat'ın batısında kalan Deyru'l-„Âkûl yakınında öldürülmüştür.⁽³⁾

EL-Mütenebbi eğitimine Kûfe'de başlamıştır. Eğitimini tamamlaması ve kemale ermesi, eserlerin ve kaynak kitapların bolca bulunduğu Seyfu'dDevle'nin sarayına rast gelmiştir. Açığını arayan birçok düşman ve hâsitlerden ötürü, mükemmelliği elde etme konusunda kendisini mecbur gören şair; şiirini, sahip olduğu geniş kültür bilgisine, bir kayıt aracı olarak kullanmamıştır. Onun şiiri, duygularının ve yaşadığı dönemin olaylarının (bir nevi) sicili olmuştur. El-Mütenebbi'nin hayatını, onun şiirini iyi bir şekilde inceleyerek ele almak mümkündür. Kendi kültürel birikiminin oluşmasındaki kaynaklara baktığımızda ise; o dönemde yaygın olan Yunanca, Farsça ve Hintçeden Arapçaya edebiyat ve felsefe alanlarında yapılan çevirilerin öne çıktığını görmek mümkündür. Zannımca EL-Mütenebbi, kendine denk gördüğü kralların avarına çıkabilmesinin; sadece övgü yoluyla değil, inceleme ve araştırma yaparak gerçekleşeceğine inanıyordu. Seyfu'd-

Devle'yi bulmasının hemen ardından; saraydan üzgün ve isteksiz bir şekilde çıkmasıyla sonuçlanan bir sürü kötü olay meydana gelmiştir. Mal ve şöhret konusunda istediğini elde eden EL-Mütenebbi, siyasi emellerini tam olarak gerçekleştirme konusunda başarılı olamamıştır.⁽⁴⁾

Nef'i'nin hayatı ve edebi kişiliği

Nef'i ise, Erzurum'un Hasankale ilçesinde doğmuştur. Nef'i'nin asıl adı Ömer'dir. Erzurum'un bugün Pasinler adıyla tanınan Hasankale ilçesinde doğduğu için kaynaklarda Erzenü'r-Rûmî Ömer Bey veya Erzurûmî Ömer Efendi diye de anılır.⁽⁵⁾ Sultan1. Ahmed döneminde İstanbul'a gelmiştir. Hayatı boyunca dört padişahın saltanatına şahit olmuştur. Osmanlı Devleti'nin içeride karışıklıklar ve yengilerle karşılaştığı ve bocaladığı bir devirdir . Dünyanın çoğu ordularını dize getirmiş, fetihler yapmış olan Osmanlı, Nefi'nin yetiştiği dönemde eski şaşalı günlerini arar olmuştur . Diğer bir mana ve askeri alanda gerilediği bir dönemde yaşadı.⁽⁶⁾

Güçlü şairlik kudretine rağmen, sert ve taşkın karakteri nedeniyle çevresindekilerle pek barışık olamayan şair, âdeta kendi ölümünü hazırlamıştır. Padişahın emriyle öldürülmüştür. Şairin eserlerinden Türkçe ve Farsça divanları, Sihâm-ı Kazâ adlı hiciv kitabıdır⁽⁷⁾.

Ocak'a göre eski şairler içinde fahriyeye en çok yer ayıran, kasidelerinin fahriye bölümü diğer şairlerden farklı ve uzun olan bir şairdir.⁽⁸⁾ Bir de, Türk edebiyat kaynaklarında Onu kendi dönemi şairler arasında kaside üstadı olarak tanıtır. Nef'i Türk edebiyatında şiirini övgü ve yergiye adanmış, en çok bu yönüyle tanınmış şairlerin başında gelir.⁽⁹⁾

İki şair karşılaştırılınca ilk dikkat çeken unsur, çeşitli yönlerde benzerliklerin olmasıdır. Bunlar aşağıda şöyle zikr edilebilir:

- 1- Her iki şair de saray tarafından iltifat görmüştür.
- 2- Her iki şairin yaşadığı yüzyıl en parlak dönem olmuştur. Onların edebî çevre ve dönemlerin açısından karşılaştırıldığında bu benzerliklerin olduğu açıkça görülür. Mütenebbi'nin asrında, yani dördüncü yüzyılda çok şairler vardır. Üstelik o asır hem ilim, hem de edebiyatla doludur⁽¹⁰⁾. VII. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda kültür ve medeniyet ilerleme halindedir.⁽¹¹⁾
- 3- Her iki şairin daha önceki şairlerde az rastlanan bir özelliği, kafiyelerindeki sese çok önem vermeleridir. Bir de onların yaşadıkları asırda klasik Arap ve Türk şiirleri, geleneksel yapısı itibarı ile özel fonetik ve semantik özelliklere sahiptir.

Bu çalışmada EL-Mütenebbi ile Nefi'nin övgü şiirlerinde fonetik ve semantik arasındaki ilişki konu edilmiştir. Kafiyelerinin ritimi gibi biçimle

ilgili hususlar vasıtasıyla onların şiirlerinde kullanılan seslerin anlama olan etkisi incelenmiştir. EL-Mütenebbi ve Nefi'nin asrı, yaşamları ve edebi kişiliklerinin ortak özelliklerinden yola çıkmakla başlayan çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde

EL-Mütenebbi ve Nefi'nin övgü şiirlerinde kafiye incelemesi yapılmış, onlarda belirgin fonetik benzerlikler ve bunun semantik ile ilişkisi ele alınmıştır. İkinci bölümde övgü şiirlerinde kullanılan redif üzerinde durulmuştur.

EL-Mütenebbi ve Nefi'nin övgü şiirlerinde kafiye ve redif

Kafiye sözünün anlamı Arap ve Türk dilinde farklı değildir. Arap ve Türk lügatlarında anılan kavram hakkında aynı bilgiler verilmektedir. Yeni Arap eserlerinde kafiye eserlerde uzun ya da kısa ses, bir hece olarak, bütün manzumenin en son beyitlerinde tekrar olan bir ses veya bir kaç benzeşme seslerdir.⁽¹²⁾ Türk edebiyat lügati eserlerinde bulunan tanıma göre, manzumelerin sonlarında tekrar olan uyumlu harflerin hareketler ve durumda benzeşmesine kafiye denir.⁽¹³⁾ Fakat, eski Arap kafiyecileri, bu benzeşmenin ses hecesini belirtmesi üzerinde ittifak edememişlerdir. Büyük Arap kafiyecisi Ahfeş, kafiyenin beyitteki en son kelime olduğunu söylemiştir.⁽¹⁴⁾ Kutrup ise, Kafiye, şiirin üzerine inşa edildiği en son harf olduğunu belirtmiştir. El-kadı İbn Ya'li el-Tanukhi, Arapların kafiyeli terminolojiyi yorumlamada farklı oldukları, kafiyenin belirtmesiz olarak beyitlerin sonları olduğunu savunuyor.⁽¹⁵⁾

Kafiye hususunda Halîl b. Ahmed ile Ahfeş el-Evsat arasındaki süreçte tanım, taksim ve terim olarak yerleşmiş olan bilgilere daha sonraki müellifler şevâhid ve misaller dışında yeni bir şey ekleyememişlerdir.⁽¹⁶⁾ Eski Türk edebiyat eserlerinde yapılan tanıma göre, manzumelerin sonlarında vaki uyumluluğun mutekerrir harfler, hareketler ve sakinlerde ittihad ve ittifakına denir. Örneğin “ nesep – edep” kelimeleri bir manzumenin sonunda vaki olursa yekdiğeriyle hem kafiye olurlar.⁽¹⁷⁾ Arap ve Türk şiirlerin biçim'i konusunda önemli unsurlarından biri kafiye'dir. Özellikle dış ve iç ahenkliğine dayalı olarak Arap şiirinde ritim edatlarından biri olan kafiye'ye çok önem verilmektedir.

Arap şiirinin ritim sistemi, beyit sonlarında olan kafiyenin durulmasını gerektirir. Yeni Arap çalışmacılarından bazıları tarafından (Örneğin Ayad Şükrü) , kafiye ses hecesi vasıtasıyla, şairlerin birbirlerinden ayrılabilceğini ispat etmeye çalışılmıştır. Bunlar ayrıca redif'lerle de perçinlenmiştir. Mısra sonları gibi, mısra içinde de (musammat gazal ve kasidelerde) kafiye bulunabilir.⁽¹⁸⁾

1-Divan edebiyatında kafiye kurallarına büyük önem verilmiştir. Bütün klasik edebiyatlar gibi, Divan edebiyatında da, biçim'e büyük önem verilmektedir. Kafiye'nin çok sıkı kurallara bağlı olmasının bir sebebi de budur. Aşağıdaki noktalarda bu kuralları tek tek söyleyebiliriz: Divan şiirinde XVII. yüzyılda "kafiye göz içindir". Yani birbiriyle kafiyelenen sözlerde (Arap harfleri ile) yazılış benzerliği aranır. Harfleri uymayan kelimeler, aynı sesi verseler bile kafiye sayılmazlar.⁽¹⁹⁾

2-Ayrıca kafiyelenen sözlerin (dil bilgisi yönünden) aynı cinsten olmasına bakılır: Örneğin ancak isimle isim, fiil ile fiil kafiyelenir.

Kafiye'nin rolü

Ahmet Kabaklı kitabında(20) kafiye'nin tanımını verdikten sonra, ilk veya daha çok mısra arasındaki (bilhassa mısra sonlarında) bulunan ses benzerliğinin faydasını şöyle göstermiştir. Onun düşüncesine göre" ses benzerliği

- a) Şiirdeki ahenk gücünün artmasına,
- b) Şairin kafiye kılavuzluğu ile yeni buluşlar yapmasına,
- c) Şiirin hafızalara, daha kolay yerleşmesine,
- d) Her mısram ahenkli bir duruşu ile kesilmesine... yardım etmektedir."

Bu yüzden, şiir tarihinin ilk çağlarından beri kafiye önemli bir unsur sayılmıştır. Kafiyenin fikir, duygu ve hayalleri sere serpe anlatmaya engel olduğu sembolistlerden beri söylenmiştir. Kafiyenin hayal, duygu ve fikirleri engellediği kadar özge bir disiplin içinde onlara yakışan en zor ifadeyi sağladığı da düşünülebilir.⁽²¹⁾

Kafiye, şairin sesleri tekrar etmesi ve onların üzerinde durması bakımından ikiye ayrılabilir:

1-Tekli kafiye: Şair, kasidesinin son beyitlerinde bu kafiye'yedayanarak, seslerin veya hareketlerin muhalefet yapmadan tekrar etmesini gerektirmektedir. Bu kafiye, çeşitli edebi dönemlerde hem Arap, hemde Türk şiirlerinde çok kullanılmıştır.

2-İkili kafiye (mesnevi): şair, sadece tek bir beyitte olan en son mısramın tekrar edilmesine dayanmaktadır. Fakat sonraki beyitte tekrar yapmamaktadır⁽²²⁾. Bu kafiye de her iki edebiyatta çok yaygındır.

Konuya çalışma olan iki sairimizin arasında ortak kafiye, tekli bir kafiyedir.

Mutenebbi ve Nefi şiirlerinde kafiye harfleri

EL-Mütenebbi divanındaki 287 kaside ve kıta, Nefi'de ise 50 kaside, 134 gazel mevcuttur. Bu iki şairimizin övgü şiirlerinde kafiye konusuna

girmeden onlarda kafîye'nin ehemmiyeti konusunda en dikkat çekici, EL-Mütenebbi'nin kendini överek kafîye hakkında yazdığı şu beyittir:

أنا ترب الندى ورب القوافي وسمام العدى وغيظ الحسود⁽²³⁾

(Ben cömertliğin kardeşi, kafiyelerin ilahisi, düşmanların zehri ve kıskançları kızdıranım).

Nefi ise, Tarih-i edebiyat-ı Osmaniye kitabının yazarının dediği gibi “O hakikaten vezin ve kafîyeye tavfik fikir etmeyerek vezin kafîye fikrine hizmetkar şuaradandır”. Nefi hiç bir vakit selsele-I cereyan vezin ve elfaza fikrini feda

etmemiş ve her türlü zaruret-i edebiye içinde ahenk selaseti Kemal –i metanetle muhafaza etmiştir”.⁽²⁴⁾

Kafîye harflerine gelince, revî kendisinden önce gelen harfler ridf, kayd, te`sis ve dahil harfleri, revidan sonra vasl, huruc, mezid ve naire harflerdir. Eski Türk kafîyecilere göre de aynı kafîye harfleridir “revî”, “ tesis”, “ dahil”, “ ridf”, “ kayd”, “vasl”, “ huruc”, “ mezid”, “naire” isimleriyle dokuz harftir.⁽²⁵⁾ Onlar, Arap kafîyecilere göre: revî, tesis, dahil, ridf, vasl, huruc isimleriyle altı harftir. Bu harflerin Arap ile Türk kafîyeleri arasında mana ve anlayışları açısından fark yoktur.

EL-Mütenebbi'nin övgü kasideleri incelenirken onların her birinde ayrı ayrı kafîye harfleri üzerinde durulmuştu. Burada bunların bütünü bir arada ortaya konulmaya çalışacaktır. İstatistiksel incelemeye dayalı EL-Mütenebbi ve Nefi'nin kullandıkları revî harflerini, aşağıda iki tablo göstermektedir:

Tablo 1		Tablo 2	
El-Mütenebbi'nin revî harfleri	Kasidelerinsayısı	Nefi'ninrevîharfleri	Kasidelerinsayısı
L ل	48	L ل	2
M م	39	M م	113
B ب	35	B ب	14

Dد	34	Dد	774
REر	30	REر	4
NUNن	21	NUNن	172
AYNع	8	AYNع	4
KAFق	12	KAFق	219
KEFك	11	KEFك	11
HAMZء	9	HAMZEء	537
FEف	7	FEف	15
HAح	7	HAح	818
TEت	5	TEت	-
SINس	6	SINس	-
YEي	2	YEي	2
CIMج	1	CIMج	56
HEه	7	HEه	-
DADض	3	DADض	-
Zinز	1	Zinز	-
SADص	-	SADص	-
TAط	-	TAط	-

WAW و	-	WAW و	2
ZAL ذ	۱	ZAL ذ	113
ŞIN ش	۱	ŞIN ش	-
SE ث	-	SE ث	2
HA خ	-	HA خ	54
Gayn	-	Gayn غ	113
ZAA ظ	-	ZAA ظ	5
Toplam	288	Toplam	3245

Tablo 1’ den anlaşıldığı üzere şu noktalar görülmektedir:

EL-Mütenebbi’nin Divanda en çok kullanılan revî harfleri, altı harftir : (L 48, M 39, Y35, D34, R30,N 21). Onun divanında kullanılan aruz vezinlerine bakıldığında, L ve M revî harflerinin daha sık geçtiği görülmektedir. Cim, zal, zey ve şin revî harfleri tek olarak kullanılmıştır. Özellikle te,(ت) ha ,(خ) sad, ta,(ط) za(ظ) ve gayn (غ) olan yedi revî harfleri hiç kullanılmamıştır. EL-Mütenebbi’nin şiirlerinde revî harflerinin asıl kullanımına daha yakından bakılırsa, onların eski ve çağdaş Arap şairleri tarafından kullanılan aynı harfler olduğu görülmektedir.

Tablo 2 ise, gazel şiirlerinin dışında Nefi’nin yalnız övgü kasidelerinde bulunan toplam 3245 beyitinin (% 25) “N,(%23) M,(%20) R” ünsüzleriyle bittiğini göstermektedir.

Tablo 1 ve 2’ de görüldüğü gibi her iki şairin kullandıkları (l, m. b. d, r ve n) gibi kafiyeler “ Zülel” adı verilen kafiyelerdir. Bunlar en kolay kafiyeler olduğu halde onlarda nazmin iyileştirilmeleri daha zordur. Bu yüzden nadiren böyle bulunan iyi kasideler çok azdır. Bir de “k.y ve v” kafiyelerinde bulunan “Zülel” e yakın kafiyeler vardır.

“Nufur” adı verilen Güzel h harfin gayet zor ve ağır bir harf olduğu halde her iki şair revî olarak kullanmıştır. Bu da iki şairin ne kadar kudretli, güçlü ve bu bakımlardan herkesten üstün olabildiklerini gösteriyor.

EL-Mütenebbi ile Nefi'nin övgü kasidelerinde revî hareketleri ve vasl harfi Arap kafiyeciler sesli mutlak revî hareketlerine “mecra” adı vermişlerdir. Çünkü sesler revî harfinden sonraki vasl harflerine doğru koşmaya başlıyorlar. Mecra, şairin ona muhalefet etmeden kayid gereken hareketlerinden biridir. Yani ince yahut kalın okunmakta birbirine uygun olmalıdır. Arapça'da üç hareke vardır. Bunlar: üstün, esire ve ötürüdür. Türk ve Arap edebiyatında taşıdığı görevler açısından redif ile vasl adı verilen harfler arasında benzerlikler vardır. Kafiye'nin harflerinden olan ikisi, revî harfinden sonra gelir. Fakat, vasl harfinin Arap kafiyecilerde dört türü: elif ile, ye ile, he ile ve kaf ile vasl harfi vardır. Türkçe ile Arapça vasl harfleri arasında fark olup, genellikle redifler eklerden oluşur; ancak bazen sözcük halinde de redif olabilir. Ama böyle bir redif Arap edebiyatında yok olmuşken, hecenin benzeşme miktarı en fazla yalnız üç sestir. Eğer bundan ziyade olursa, o zaman sevimlisiz tekellüf olacaktır. Türk dilinde bu türlerden Türk şairleri ikisi redif olarak çok kullanmışlardır.⁽²⁶⁾

EL-Mütenebbi üstünün renksiz bir ses olduğu için şiirlerinde onu az kullanmıştır. Fakat en macranın kullanımı esire (108 kaside) ve ötürü (87 kaside) dir. Örneğin

وَإِنِّي وَإِنْ كَانَ الدِّفِينِ حَبِيبَهُ حَبِيبٌ إِلَى قَلْبِي حَبِيبٌ⁽²⁷⁾

(Sevgilimin içine yarısını gömmüşse Ben kalbimin içine onun sevgilisini koyarım.)

Türkçede kelimelerin sonlarında hiç bir damma, fetha ve kesre olmadığı için Nefi kafiyelenen kelimelerine YI Türkçe belirtme durum eki ile Arapça nispet î'si yazılışları aynı olduğu için redif olarak ekle yapılan redifleri kullanmıştır. Bu sunucunun mutlak revîli kasideler artırılmıştır. Örneğin (y1)

Ne mümkün eylemek hak üzere şükr-I lutf mevlayı
Ki dustur eyledi şah-I cihana böyle paşayı.⁽²⁸⁾

Arapça nisbet I Örneğin:

Merhaba ey hazret-I sahipkaran ma'nevi
Nazim manzume-I silk leal-I mesnevi.⁽²⁹⁾

Vasl harfi	Mutenebbi	Oran	Nefi	Oran
Elif ile	57	%20	6	% 10
Y ile	108	%38.7	23	%37.5
Vav ile	87	%31	6	% 7
Harekeli güzel h ile	22	%7.8	2	% 3
Sakin guzeh h i	3	%1	4	%6

Tablo 3

Tablo 3' de görüldüğü gibi iki şair şiirlerinde bütün vasl harfleri kullanmışlardır. Sakin güzel h ile vasl harfiyle az yazılmasına rağmen onun güzellikleri ve büyüklükleri uçsuz bucaksız değildir.

Ridf ve redif

Ridf reviden evvel bulunan (ا، و، ي) imla harflerinden biridir. Bu mana hem Arap hem Türk edebiyatında vardır. Bu da iki türlü olur: birincisi revî ile ridf arasındaki muteherrik, yahut sakin, ayrıca bir harf bulunmaz, ikincisi revî ile arasında sakin bir harf bulunur. Redif ise, en doğrusu reviden sonra gelen ve aynen tekerrür eden kelimedir.(30) İki şairimiz de şiirlerinde redfleri bolca kullanmışlardır. Ridf ya da mureddef kafiye kullanımındaki başarısı, şiirlerinde ritmik akışkanlığın sağlanmasında etkili olmuştur. Nefî şiirlerindeki ridf kullanımında en dikkat çeken geleneğe bağlı olan şairin sık sık Arapça ve az Farsça kelimelerle, ara sıra Türkçe kelime yaptığı kafiyelerdeki dili zenginliği, daha önceki şairlerde az rastlanan bir özelliktir. Şair, genellikle Arapça (daha çok) ve az çok Farsça kelimelerle kafiye yapmıştır, Nefî, klâsik kafiye anlayışındaki kafiyenin göze hitap etmesi kuralına uymuştur. Bunun sonucunda da Arap alfabesine göre şekil itibariyle son harflerinin yazılışları aynı olan, çok Arapça ve az Farsça kelimelerle kafiye yapmaktan kaçınmamıştır. Redifli kasidelerinden başka, özellikle şiirlerinde bulunan D'ler, N'ler, B'ler, L'ler, R'ler ve M'lerle revîsi biten bütün kasidelerinde kafiyeli kelimeler, çok az Farsça ve Arapçadır. Örneğin aşağıdaki Arapça kelimeler, 61 beyit olan M'ler revîli kaside beyitlerin ahirinde kafiye olarak kullanılmıştır:

“Fehim, azim, tanzim, alim, cehim, nazim, nedim, sakim, kadim, elim, tefhim, ze'im, selim, takdim, le'im amim, zer u sim, temim, besim, kerim, taksim, teslim, tekrim, deyhim, rehim, iklim, ftazim, adim, şemim, gecim, herim, mukim, naim, tarkim, tasmim, dunim, ta'lim, yersim, nesim, cehim, mim, cim, tencim, amim, helim ,

iklim, teslim, hekim, vesim, bim, na'im, tesnim, nazim, remim, kadim, İbrahim, tefhim, kerim, yetim, deyhim, akim...". En ilginç olan, ki bu revî harflerin da çokluğu, Mutenebbinin kasidelerinin birinden alınmıştır.

Mutenebbi ve Nefi'nin şiirlerinde kullandıkları rediflerin istatistiksel incelemesi aşağıdadır:

Kafive	Mutenebbi	Nefi
Mureddet Kafive	140	43+ 29 redifli
Mureddetsiz Kafive	147	24
Toplam	287	68

Tablo 5

Ridf	Mutenebbi	Nefi
A	126	32
I	8	8
U	5	3

Tablo 5

İki şairimizin övgü kasidelerinde kafiye ve redife baktığımızda, şairlerin tercihinin daha çok rediften yana olduğunu görürüz. Mutenebbi Divanında bulunan 278 kasidenin 140'ı rediflidir. Bu da genele oranla %50'ye tekabül eder. Nefi ise daha çok müreddet ve redifli kafiye kullanmıştır. Bu da yaklaşık %75'e tekabül eder.

Nefi şiirlerinde redif çeşitleri:

Nefi şiirlerinde revî türleri, redif ve redif türlerinin istatistiksel incelemesi:

Kas. No	Kasidenin beyt sayısı	Revî	Revî Türleri	Redif	Redif Türü	Kafiye Türleri	Kafiye Çeşitleri
1	45	N	Mutlakrevî	Dir sözüm	ek + sözcük	Mürddetkafiye	Tam kafiye
2	18	v	Mutlakrevî			Mücerredkafiye	Tam kafiye
3	61	n	Mutlakrevî			Mürdefkafiye	Tam kafiye
4	59	n	Mukayye	Verir	Sözcük	Mürdefka	Tam
5	53	n	Mukayye	Üzre	Sözcük	Mürdefka	Tam

6	41	â		Mıdır	Ek	Mücerred kafiye	Tam kafiye
7	61	m	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
8	44	n	Mukayye drevî	Bulur	Sözcük	Mürdefka fiye	Tam kafiye
9	72	n	Mukayye d revî	Dır	Ek	Mürdefka fiye	Tam kafiye
10	63	r	Mukayye d revî	Eyler	Sözcük	Mücerred kafiye	Yarımkafi ye
11	53	n	Mutlak revî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
12	43	n	Mukayye d revî	İmdır enim	Ek	Mürdefka fiye	Tam kafiye
13	61	r	Mutlakre vî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
14	64	r	Mutlak revî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
15	39	m	Mukayye d revî			Mücerred kafiye	Yarımkafi ye
16	42	b	Mukayye drevî	Rûzgâr	Sözcük	Mürdefka fiye	Tam kafiye
17	84	â				Mücerred kafiye	Tam kafiye
18	46	â		Ya	Ek	Mürdefka fiye	Tam kafiye
19	42	r	Mukayye drevî	Dir	Ek	Mücerred kafiye	Yarımkafi ye
20	45	r	Mukayye drevî			Mücerred kafiye	Yarımkafi ye
21	53	m	Mutlakre vî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
22	45	r	Mukayye drevî	Alem	Sözcük	Mücerred kafiye	Yarımkafi ye
23	55	n	Mukayye drevî	Felek	Sözcük	Mürdefka fiye	Tam kafiye
24	41	z	Mutlakre vîM			Mürdefka fiye	Tam kafiye

25	52	d	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
26	53	m	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
27	55	â		Yı	Ek	Mücerred kafiye	Tam kafiye
28	73	n	Mukayye	Olur	Sözcük	Mürdefka	Tam
29	67	d	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
30	66	n	Mutlakre vî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
31	67	b	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
32	55	m	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
33	53	â		Dır	Ek	Mücerred	Tam
34	47	r	Mutlakre vî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
35	62	l	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
36	41	m	Mukayye drevî			Mücerred kafiye	Tam kafiye
37	45	k	Mukayye drevî			Mukayye dkafiye	Tam kafiye
38	54	m	Mukayye drevî			Mücerred kafiye	Yarımkaf iye
39	53	d	Mukayye drevî	Üzre	Sözcük	Mürdefka fiye	Tam kafiye
40	61	y	Mukayye drevî	Zaman e	sözcük + ek	Mürdefka fiye	Tam kafiye
41	31	m	Mukayye drevî	Rûzgâr	Sözcük	Mücerred kafiye	Yarımkafi ye
42	53	R	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye

43	53	M	Mukayye drevî			Mücerred kafiye	Yarımkafi ye
44	47	A	Mutlakre vî		Ek	Müreddef kafiye	Yarımkafi ye
45	47	R	Mutlakre vî		Ek	Mürdefka fiye	Tam kafiye
46	47	M	Mukayye drevî			Mücerred kafiye	Yarımkafi ye
47	70	A	mutlakre vî		Ek	Redifli kafiye	Yarımkafi ye
48	41	N	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
49	55	R	Mutlakre vî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
50	77	M	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
51	57	M	Mukayye drevî			Mücerred kafiye	Yarımkafi ye
52	62	N	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
53	51	L	Mukayye drevî			Mücerred kafiye	Yarımkafi ye
54	47	D	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
55	53	B	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
56	47	N	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
57	45	z	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
58	54	N	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
59	41	M	Mukayye drevî		Ek	Redifli	Yarımkafi ye
60	12	Z	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye
61	10	B	Mukayye drevî			Mürdefka fiye	Tam kafiye

62	10	Z	Mutlakre vî		Ek	Mürdefka fiye	Tam kafiye
63	5	Z	Mukayye drevî		Ek	Mürdefka fiye	Tam kafiye
64	37	Güzel h	Mutlakre vî		Ek	Mürdefka fiye	Tam kafiye
65	17	Güzel h	Mutlakre vî	sözcük		Mürdefka fiye	
66	9	M	Mukayye drevî	sözcük		Mürdefka fiye	
67	9	R	Mukayye drevî		Ek	Mürdefka fiye	Tam kafiye
68	11	K	Mukayye drevî		Ek	Mürdefka fiye	Tam kafiye

Tablo 6

“Redifli şiirlerin, bir şâirin muhayyilesinin bütün genişliği ile aksettiği hususunda eski ve yeni kaynakların tamamı hemfikirdir .

Dedigimiz gibi ki Ahmet Kabaklı ve bütün belagat Osmanîye yazarları, rediflerde şâirin en geniş manasıyla kültürü ve hayal gücü aksettigini derken, dil de mefhum zenginliği kazanmaktadır”⁽³¹⁾.

Sonuç

Mutenebbi Divanı, Kasîde ve Kıt’a nazım şekillerinden , Nefî Türkçe Divanı, Kasîde, Terkîb bend, Mesnevi, Gazel, ve Kıt’a nazım şekillerinden oluşan toplam 194 manzume içerir. Yalnızca övgü kasideleri üzerinde çalıştığımız iki şairimizin şiirlerinde kullandıkları bu kadar çeşit kafiye, onların lügat zenginliğine, asıl kudreti dili kullanmadaki ustalığına ve şiirlerinde yer alan kafiye önemini göstermektedir. Hem Mutenebbi hem de Nefî kafiye ritmlerini

şiirlerinde âdetâ bir ahenk unsuru olarak kullanan şairlerindendir. En dikkat çeken bir unsur, ki iki şairin yaşadığı dönemden başlayarak musammatları ve gazelleri bestelenmiştir. Bir de istatikselsel tablolarda görüldüğü gibi, şiirlerinde kullandıkları kafiye harfleri, hareketleri, ridf ve ridif çeşitleri, hatta kafiye yapıları açısından iki şair arasındaki büyük benzeşmeler gösterilmiştir. Hatta Nefî bir kaç şiirinde özellikle D’ler, N’ler, B’ler, L’ler, R’ler ve M’lerle revisi biten bütün kasidelerinde kafiye

kelimeler Arapça, az sayıdaki de Farsçadır. Yukarıda görüldüğü gibi, bu revî harflerin çoğu Mutenebbinin bazı kasidelerinden alınmıştır.

Arap ve Türk edebiyatlarının en büyük kaside şairleri olarak kabul edilen Mutenebbi ve Nef'î'nin şiirlerinde güçlü, yüksek bir ses özelliğinin bulunduğu hususunda eski ve yeni Arap ve Türk kaynakların tamamı hemfikirlerdir. Bu çalışmanın üzerinde durduğu asıl husus, iki şairin bu güçlü ses özelliklerini kasidelerinde kafiye harfleri ve hareketlerini seçme sıklığı olmuştur. Örneğin kasidelerinin kafiyesi “â” kalın ve uzun sesiyle birlikte, redifin söylenişine bir zenginlik ve güçlü bir ses değeri vermektedir. Genellikle her beyitte tekrar edilen redifiyle şair, ifade ettiği manaya kesinlik kazandırıyor.

Dipnotlar:

1. Nefî hakkında bibliyografya, Nefî, hayatı, sanatı ve şiirleri kitabında var, Dr. Abdülkadir Karahan, Ankara, 1967, s.33.
2. Türkçede Mütenebbî ile ilgili olan başlıca çalışmaları zikr edelim:, Mehmed Şerefeddin'in 1925 yılında Dâru'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuasının birleşik 3-4. Sayısında neşredilen "Mütenebbî'den Evvel Şiir I" isimli ve aynı yazarın adı geçen derginin 5. sayısında neşrettiği "Mütenebbî II" başlıklı makalelerini, Dursun Hazer'in 2003 yılında Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi 4. sayısında yayımlanan "el-Mütenebbî'nin Şiirinde Humma Tasviri" başlıklı makalesi ve Selahattin Goran'ın Bedrettin Aytaç'ın danışmanlığında 1999 yılında hazırladığı "el-Mütenebbî'nin Şiirinde Medh" isimli Yüksek Lisans Tezi'dir.
3. Ebû MansûrAbdu'l-Melik es-Se'alebî en-Nîsâbü'rî (1983), Yetîmetu'd-Dehr fî Mehâsini Ehli'l-'Asr, neşr.: Mufid Muhammed Kamîha, Dâru'l-Kutub el-'İlmiyye, Beyrut, s.67.
4. ŞAKİR, Mahmud, El-Mütenebbî, Matb'atu'l-madanî, Kahira, 1978, s.24.
5. Tulga Ocak, "Nefî ve Eski Türk Edebiyatındaki Yeri", Ölümünün 350. yılında Nefî, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S. 9, s.1-45.
6. ÜNVER, İsmail (1991), "Övgü ve Yergi Sairi Nefî", Ölümünün 350. yılında Nefî, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S. 9, Ankara, s. 45-78
7. Bahir Selçuk; Nefî'de söz ve savaş ilgisi, Ekev Akademi Dergisi Yıl:10Sayı:28(Yaz 2006),s5.
8. Tulga Ocak, a.g.e, s.89.
9. Bak:
 - Mehmed süreyyâ, Sicil-i Osmanî, haz. Orhan Holagü ve diğerleri, İstanbul, 1988, s.171.
 - Aggah Sirri Levand, Divan Edebiyatı –Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar-, 4. b, Enderun yayinlari, İstanbul, 1984.
 - Mine MENGI, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ yayinlari, Ankara, 2008.
 - Mehmed Fuad KÖPRÜLÜ, Türk Edebiyatı Tarihi, Milli matbaasi, İstanbul, 1980.
10. Abdülvehhab Azzam, "Bin Yıl Sonra Ebu el-Tayyib'in Hatırası," Dar al-Maaref, Mısır, 1954, s. 19.
11. M.Akkuş (1993), Nefî Divânı, Akçağ Yayınları, Ankara, s.13.
12. Ali, Kemaleddin, Kafiye, Yeni Bir İnceleme. Edebiyat kütüphanesi, 1998, s. 56-57.
13. Tahir`Ul-Mevlevi, EdebiyatLugati, EnderunKitabevi, İstanbul, 1973, s.56.
14. Ahfeş, Kafiyeler, KültürBakanlığıYayınları, Dimask, 1970, s. 79.
15. خالد مصطفى الدمج: النخبة الكافية في العروض والقافية، دار النهضة العربية، لبنان، ٢٠١٢، ص ١٠٢.
16. حسين نصار: الدراسات العربية عن القافية، مجلة البحث العلمي والتراث الإسلامي، عدد ١، مكة ١٣٩٨، ص ١١٢.
17. Fuat kopurlu ve Suliman sehapettin, Malumat-iedebye, 1330, s.54.
18. Ayyad, Şukru, Arap Şiiri Müziği, 1992, s. 60.
19. Reşid, Nazariyat- iedebyedersleri, İstanbul, 1328, s. 118.

20. Ahmet Kabaklı, TürkEdebiyatı, Cilt II, TürkEdebiyatıVakfıYayınları, İstanbul,1965, s 99.
21. PALA, İskender, Divan Edebiyatı, Kapı yayınları, İstanbul, 1992,s. 78
22. Mehmet Ali Yekta Saraç, Eski Türk Edebiyatına Giriş, ESKİŞEHİR, Ağustos 2018,s.136
۲۳. دیوان المتنبی: دار بیروت للطباعة والنشر، بیروت، ۱۹۸۳، ص ۶۵
۲۴. عبد الحلیم ممدوح، تاریخ ادبیات عثمانیه، (1303)، .
25. AKALIN, L. Sami. Edebiyat Terimleri, Sözlüğü, İstanbul: Varlık Yayınları, 1980,s. 23-45.
26. BANARLI, Nihad Sami, Metinlerle Edebî Bilgiler, İstanbul: Remzi Kitabevi, (1953, s 69.
۲۷. دیوان المتنبی، ص ۱۸۸
28. Metin AKKUŞ: Nef'i Divanı, Feryal Matbaası, Ankara, 1993,s.56
29. Metin AKKUŞ: Nef'i Divanı, Feryal Matbaası, Ankara, 1993,s.56
30. Tahir-ul Mevlevi, a.g.e.s.60.
31. Ahmet Kabaklı, a.g.e.s. 111.

Kaynakça**A. Arapça Kaynaklar:**

1. Ahfes: Kafiyeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Dimask. (1970).
الأخفش: القوافي، نشریات وزارة الثقافة، دمشق، ١٩٧٠.
2. Ebû MansûrAbdu'l-Melik es-Se'alebî en-Nîsâbûrî, Yetîmetu'd-Dehr fî Mehâsini Ehli'l-'Asr, neşr.: Mufîd Muhammed Kamîha, Dâru'l-Kutub el-'İlmiyye, Beyrut,1983,s.67.
أبو منصور عبد الملك الثعلبي النيسابوري: يتيمة الدهر في محاسن أهل العصر، نشر مفيد محمد قميحه، دار الكتب العلمية، بيروت، ١٩٨٣.
3. حسين نصار: الدراسات العربية عن القافية، مجلة البحث العلمي والتراث الإسلامي، عدد ١، مكة ١٣٩٨، ص ١١٢.
4. خالد مصطفى الدمج: النخبة الكافية في العروض والقافية، دار النهضة العربية، لبنان، ٢٠١٢، ص ١٠٢.
5. ديوان المتنبي: دار بيروت للطباعة والنشر، بيروت، ١٩٨٣، ص ٦٥.
6. Şükrü Ayyad :Arap ŞiiriMüzigi, 1992,s. 60.
شكري عياد: موسيقى الشعر العربي، ١٩٩٢.
7. Abdülvehhab Azzam, "Bin Yıl Sonra Ebu el-Tayyib'in Hatırası," Dar al-Maaref, Mısır, 1954, s. 19.
عبد الوهاب عزام: " ذكرى أبي الطيب بعد ألف عام " دار المعارف بمصر ١٩٥٤.
8. Kemaleddin Ali: Kafiye, Yeni Bir İnceleme. Edebiyat kütüphanesi,1998,s. 56-57.
كمال الدين علي: القافية، دراسة جديدة، مكتبة الآداب، ١٩٩٨.
9. Mahmud Şakir: El-Mütenebbî, Matb'atu'l-madanî, Kahira,1978,s.24.
محمود شاکر: المتنبي، مطبعة المدني، القاهرة، ١٩٩٨.

A. Osmanlı kaynaklar:

- عبد الحلیم ممدوح: تاریخ ادبیات عثمانیه، اورخانیه مطبعه سی، 1303.

B. Türkçe kaynaklar:

1. A. Kabaklı: Türk Edebiyatı, Cilt II, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, (1965).

2. Dursun Hazer: el-Mutennebi'nin Şiirinde Humma Tasviri, Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.II, sayı: 4. 2003.
3. Fuat Kopurlu ve Sehapettin, Suleyman, Malumat-i edebiye, (1330).
4. Metin AKKUŞ: Nef'î Divanı, Feryal Matbaası, Ankara, 1993
5. Muallim Naci, Islahat-ı Edebiyye (Haz. Alemdar Yalçın, Abdülkadir Hayber), Akabe Yay. Ankara.
6. Nefi Divani (1252), Dar elttibaa elamire, Bulak, Kahire.
7. Reşid, (1328), Nazariyat- i edebiye dersleri, İstanbul.
8. Tahir`Ul-Mevlevi (1973), Edebiyat Lugati, Enderun Kitabevi, İstanbul.